

Piret Noorhani

KOHTUMISPAIK RIIA. LOODI BALTI AUDIOVISUAALSETE ARHIIVIDE KOLLEEGIUM

Audiovisuaalsetele kujunditele tugineva informatsiooni osa meie igapäevaelus kasvab kiiremini kui kunagi varem. Suurt osa sellest taju-me mürana, mistõttu nii mõnegi audiovisuaalse dokumendi potentiaalne ajalooline väärtus võib jääda märkamatuks. Tavapärane akadeemiline ettevalmistus on suunanud ajaloolasi nende uurimistöös enamasti kirjutatud allikate juurde. Audiovisuaalseid materjale kasutati pikka aega pigem kui illustratsioone. Nüüdseks on suhtumine muutumas: audiovisuaalsed dokumendid on tõusnud võrdväärsetena kirjalike kõrvale.

Audiovisuaalsete dokumentide säilitamine ja kasutamine on aga palju keerulisem ja ressursimahukam kui paber kandjal ürikute puhul. Seega on arhivaaril üha raskem teha õigeid valikuid, olgu kogumis- või säilitustöös.

Tuleb arvestada ka, et audiovisuaalseid materjale ja teadmisi nende kohta saab kasutada väga erineval otstarbel: ajaloo uurimisel, meelelahutuses, propagandas, äris. See tingib ühelt poolt vajaduse hoida arhiivid avatuna, teiselt poolt kontrollida nende seadustele vastavat kasutamist. Sageli on just meedia aktiivseim audiovisuaalsete kujundite looja/tootja ja kasutaja. Meediaettevõtete kasvav teadlikkus audiovisuaalsete kogude tähtsusest on seepärast eriti oluline.

Poliitilised muutused, meedia areng ja elavdunud huvi ajaloo vastu on viimase 15 aasta jooksul jõudsasti kasvatanud arhiivikogusid ning samas intensiivistanud nende kasutamist just Balti riikides. Arhiivid,

muuseumid ja raamatukogud on selle kasvava huvi ja nõudluse tõttu tugeva löögi all. Vastutades materjalide säilimise ja kättesaadavuse eest tuleb kursis olla maailmas toimuvaga, et üha operatiivsemalt rakendada uusimaid tehnoloogiaid. Arhiivide avatus on nõue, mille täitmine näib arvutiajastu arhivaarile olevat muutunud lausa painavaks kohustuseks. Kuidas oleme suutnud ajaga sammu käia? Kuhu on oma arengus jõudnud meie kaugemad ja lähemad naabrid? Kelle eeskujul võiksime seada oma eesmärged?

Kõigile neile küsimustele saadakse vastuseid kolleegidega suheldes. Baltimaade audiovisuaalsete arhiivide koostöö rahvusvaheliste organisatsioonide ja kolleegidega mujal maailmas on olnud asutuseiti erinev. On neid, kes on võrgustikesse kuulunud juba mõnda aega, ja neid, kes alles sõlmivad kontakte. Sama kehtib ka siseriiklike võrgustike kohta. Arhiivid, muuseumid, raamatukogud ja meediaettevõtted kipuvad pahatihti toimima omaette. Põhjuseks kuulumine erinevate ministeeriumide haldusalasse, eraomanikele jne. Eriti silmatorkav ongi see eraldatus ehk just audiovisuaalsete kogude puhul, mis lisaks mäluasutustele paiknevad ka avalik-õiguslike ja eravaldukses raadio- ja telejaamade ning perioodiliste trükiste toimetuste juures. Eriti eravaldukses meediaettevõtete sidemed riiklike mäluasutustega on olnud üsna juhuslikku laadi. Rahvuslike kultuuriväärtuste riikliku säilitusstrateegia puudumise tõttu kipuvad nende juurde tekkivad arhiivkogud jääma avalikkuse fookusest välja.

1.–3. oktoobrini 2004 Riias Läti Televisioonis peetud rahvusvaheline Balti audiovisuaalsete arhiivide seminar oli esimene mastaapsem katse kokku tuua võimalikult palju Baltimaade audiovisuaalsete arhiivide spetsialiste, sõltumata nende institutsionaalsest kuuluvusest või kitsamast spetsiifikast. Ürituse peamiseks initsiaatoriks ja organiseerijaks oli Andris Kēsteris, läti päritolu arhiivspetsialist Kanada Rahvusraamatukogust ja Rahvusarhiivist (*Library and Archives Cana-*

da) Ottawas. Seminari kava aitasid kokku panna Tedd Urnes Norra Riigiringhäälingust (*Norsk Rikskringkasting*, NRK) ja Lasse Nilsson Rootsi Televisioonist. Et kõik nimetatud kuuluvad Rahvusvahelise Audiovisuaalsete Arhiivide Assotsiatsiooni (*International Association of Audio-visual Archives*, IASA), Tedd Urnes ja Lasse Nilsson omakorda ka IASA Põhjamaade harusse, peeti seminari kaugema eesmärgina silmas vastava valdkonna jõudude koondamist Baltikumis.

Riia seminari eellooda võib käsitleda rahvusvahelist telearhiivide seminari 25.–26. mail 2000 Tallinnas – esimest Rahvusvahelise Televisiooni Arhiivide Föderatsiooni (*International Federation of Television Archives*, FIAT/IFTA) egiidi all korraldatud üritust Baltimaades. Võõrustajaks oli Eesti Televisioon (ETV) ja koordinaatoriks ETV uudistetoimetuse arhiivi vanemtoimetaja Reet Harkmaa. Sellegi ürituse korraldamisega olid seotud tollal FIAT/IFTA juhatusse kuulunud Tedd Urnes ja Lasse Nilsson, põgusamalt ka Andris Kesteris. Seminaril osalesid valdavalt Balti- ja Põhjamaade telearhiivide töötajad, Eestist lisaks ETV-le ka Filmiarhiiv.

Riia seminarile 2004. aasta oktoobris kogunes juba tunduvalt mitmekesisem kvoorum: lisaks telearhiividele teisedki meediaarhiivid (raadio, ajalehed), riiklikud arhiivid, muuseumid ja raamatukogud, meediauringutega tegelevad isikud ja asutused – kokku 70 osavõtjat kaheksa riigi (Eesti, Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Norra, Kanada, Prantsusmaa) 37 institutsioonist. Eestist olid kohal ETV, Eesti Raadio, Filmiarhiiv, Eesti Kirjandusmuuseum ja Tartu Ülikooli Raamatukogu – kokku 11 inimest.

Seminari teemad ulatusid produtseerimisest digiteerimiseni, säilitamisest uurimiseni. Nii selle kui järgmise seminari ettekannete tekstid on kättesaadavad internetis (aadressil <http://www.baacouncil.org>). Lisaks ettekannetele korraldati õpitubasid ja peeti maha diskussioon Balti telearhiivide olevikust ja tulevikust – kokku 24 et-

tekannet ja töötuba. Sisukate ettekannete kõrval olid võrdväärselt olulised seminaril sõlmitud kontaktid ja istungite vaheaegadel peetud jutuajamised.

2004. aasta kogemus oli innustav mitmes mõttes. Nagu öeldud, on Baltimaad viimase viieteistkümne aasta jooksul lisaks kohanemisele kiirete sotsiaalpoliitiliste muutustega pidanud sooritama ka infotehnoloogilise hüppe. Vastastikuse infovahetuse ja erialateadmiste täiendamise vajadus on päevselge, nagu ka rahvusvahelise koostöö vajadus. Nii ettekannetest kui ka kuluaarivestlustest jäi aga kõlama veel midagi, mida arhivaarid väga vajavad: kollegiaalset tuge ja toetust, et parandada arhiivide ja arhivaaride mainet ning suurendada iga üksiku arhivaari enesekindlust, andmaks talle julgust ja veendumust väsimatult oma asja eest võidelda. Arhivaarid on sageli liiga tagasihoidlikud, märkis 2004. aasta seminari *key note speaker* Bjarne Grevgard Norra Riigiringhäälingust. Arusaamine arhiivide tähtsusest ja tähendusest tänapäeva infoühiskonnas peaks liikuma tõusuteed, kuid paraku ei tule see arusaamine alati lihtsalt. Ikka ja jälle peavad mäluasutused tegelema omaenda eksistentsi õigustamise ja lõpmatute selgitustega, miks on tarvis investeerida arhiividesse.

Eriti keerukas olukorras kipuvad olema meediaettevõtete arhiivid, kellel on sageli väga raske firma juhtkonnale selgeks teha, et kasumlik meediatootmine sõltub tänapäeval otseselt korrastatud, hästi ligipääsetavatest ja sujuvalt toimivatest arhiividest. Enamarenenud meediafirmad on juba jõudnud arusaamiseni, et arhiiv ei ole mitte kasutu kolikamber, vaid meediatootmise keskus. Kuid enamik sellise kogemuse läbiteinutest kinnitab, et meediajuhtide ja ajakirjanike seas arhiivide suhtes uute hoiakute kujundamine pole tulnud kergelt. B. Grevgard rõhutas arhivaari vaatenurga olulisust:

Meie positsioon võimaldab meil näha seda, mida ajakirjanik ja produtsent ei näe: digitaalselt kättesaadav ja korraliku metaandmestikuga varustatud arhiiv on just see, mida igaüks sooviks omada olukorras, kus iga nädal jõuab

tarbijani üha uusi meediatehnoloogilisi lahendusi. Ja kui organisatsiooni juhtkond seda kohe ei mõista, ei peaks me ehmunult kaitseesse tõmbuma, vaid tegema omalt poolt kõik selleks, et meie seisukohti aktsepteeritaks. See on võimalik ka lojaalsust säilitades, kuid nõuab tugevust ja kompetentsust. Peaksime unustama arhivaarile nii omase tagasihoidlikkuse, sest meil on sõnum – isegi missioon (<http://www.ltv.lv/seminars/files/keynote.doc>).

Ikka veel kiputakse arhiive pidama veidrateks hämarateks nurgatagusteks, vähendades nii nende olulisust, leiab B. Grevgard ja manitseb arhivaare: *Peaksime viibima tähtsate otsuste tegemise juures. Peame olema kohal mitte omaenese edevuse tõttu, vaid seepärast, et meediatootjad vajavad meie vaatenurka ja arusaamist.*

Kuid nagu öeldud, võitlust oma eksistentsi ja parema tuleviku nimel ei pea üksnes meediaarhiivide töötajad. Ka ei iseloomusta liigne tagasihoidlikkus ainult meediaasutuste arhivaare. Võimalust ametikaaslastega kohtuda ja kogeda kollegiaalset küünarnukitunnet vajavad hooti kõik arhivaarid. Ametikaaslaste kogunemised seda kõike pakuvadki.

Massilise ülemineku tõttu staatilistelt, füüsilistelt, analoogsetelt infokandjatelt digitaalsetele, mobiilsetele ja virtuaalsetele on tehnoloogiaküsimused tulipunktis ja seda eriti audiovisuaalsetes arhiivides. Nii on kogude digiteerimine, kirjeldamine (metaandmestik) ja neile juurdepääsu tagamine (digiväljundid) olnud seniste seminaride lemmikteemad, sest need puudutavad kõiki, hoolimata arhiivkogu geograafilisest asupaigast või rahvuslikust kuuluvusest. Ka on see suurepärase platvorm ühisprojektidele, mida ikka ja jälle nenditakse ja mille teostumisele tulevikus loodetavasti ka jõutakse.

2004. aastal seminaril tekkinud koostöövaim ei kadunud õnneks koos seminarielusega. Püsima jäänud kontaktid viisid initsiatiivgrupi kogunemiseni Riias 2005. aasta aprilli lõpul, kui otsustati luua Balti- ja Põhjamaade ning Balti diasporaa audiovisuaalseid arhiive ja nende töötajaid ühendav rahvusvaheline organisatsioon Balti Audiovisuaalsete Arhiivide Kolleegium (BAAK; inglise k *Baltic Audiovisual Archival Council*, BAAC). Kohtumisel arutleti organisatsiooni lähe-

mate ja kaugemate tegevusplaanide üle ja valiti BAAKi ajutine juhatuse koosseis: president Piret Noorhani (Eesti Kirjandusmuuseum), asepresidendid Raza Miskinite (Leedu Televisioon) ja Inga Vilcāne (ajaleht Diena), peasekretär Nora Vojevodska (Läti Televisioon), liikmed Andris Ķesteris, Tedd Urnes ja Lasse Nilsson. Initsiatiivgruppi kuulusid veel Reet Harkmaa ja Eha Väinsalu (Eesti Televisioon), Ivi Tomingas (Eesti Filmiarhiiv), Vilnis Auzinš (Läti Fotomuuseum), Jan Aasmund Jakobsen (Norges Lexi), Lelde Neimane (Läti Okupatsioonimuuseum), Alexander Jaransky (Leedu Raadio ja Televisioon), Eglė Gudelytė (Leedu Telecom). Juhatuse ülesandeks sai Riia seminari ja BAAKi juhatuse valimiste korraldamine sügisel 2005 ja ettevalmistuste tegemine organisatsiooni ametlikuks registreerimiseks mittetulundusühinguna.

Järgmine Riia seminar leidis aset 14.–17. oktoobrini 2005 taas Läti Televisioonis – sedakorda pealkirja all *Pan-Baltic Images: Reaching Out To The World*. Osales 70 inimest kaheksa riigi (Eesti, Läti, Leedu, Soome, Rootsi, Norra, Kanada, Saksamaa) 40 institutsioonist. Peeti 31 ettekannet ja õpituba. Eestist olid kohal ETV, Eesti Raadio, Eesti Päevaleht, Filmiarhiiv, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Teatri- ja Muusikamuuseum, Tartu Ülikool, Scanpix Baltics ja S-keskus – kokku 24 inimest.

Käsitletavateks teemadeks olid riiklik poliitika audiovisuaalse pärandi säilitamisel, *copyright*, auviste säilitamine, migreerimine ja administreerimine, digiteerimine, metaandmed ja standardid, audiovisuaalste materjalide uurimine ja kasutamine.

17. oktoobril valiti BAAKi ajutise juhatuse asemele uus (eelmisest pisut erinevas koosseisus): president Piret Noorhani, asepresidendid Inga Vilcāne ja Juozas Markauskas (Vilniuse Ülikool), sekretär Nora Vojevodska, liikmed Andris Ķesteris, Tedd Urnes, Lasse Nilsson ja Lars-Gunnar Bengtsson (Rootsi TV, Malmö). Juhatus valiti kaheks aastaks ja selle peamisteks ülesanneteks jäid organisatsiooni ametlik registreeri-

Foto 1. Piret Voolaid ja Piret Noorhani audiovisuaalsete arhiivide seminaril *Pan-Baltic Images: Reaching Out To The World* 15. oktoobril 2005 Riias. Alar Madissoni foto.

Foto 2. Jaan Tamm audiovisuaalsete arhiivide seminaril *Pan-Baltic Images: Reaching Out To The World* 15. oktoobril 2005 Riias. Alar Madissoni foto.

mine ja tegeliku töö käivitamine, Riia 2006. aasta seminari korraldamine ja 2007. aasta IASA konverentsi ettevalmistamine.

17. oktoobrit 2005 võime pidada ka BAAKi ametlikuks sünnipäevaks. Organisatsiooni registreerimine võttis veel pisut aega. 21. märtsil 2006 kogunes juhatus Stockholmis, kus liiguti edasi kõigi Riias arutletud küsimuste osas. BAAK registreeriti mittetulundusühinguna Eestis 4. aprillil 2006. Aprilli keskel avas organisatsioon uuel aadressil (<http://www.baacouncil.org>) ka kodulehekülje, mis seni paiknes Läti Televisiooni koduleheküljel.

Organisatsiooni peamisteks eemärkideks on arendada koostööd Baltimaade, Skandinaavia riikide ja Balti diasporaa audiovisuaalseid kogusid omavate riiklike ja eraarhiivide, raadio- ja televisiooniarhiivide, muuseumide ja raamatukogude vahel ja tagada ajalooliselt väärtuslike audiovisuaalsete materjalide säilimine. Peaesmärgist tulevalt on kolleegiumi ülesanneteks arendada audiovisuaalsete arhiivide rahvusvahelisi (Baltimaad, Skandinaavia riigid, Balti diasporaa) ja siseriiklikke (Eesti, Läti, Leedu) koostöövõrgustikke, pakkuda audiovisuaalsete arhiivide töötajatele regulaarseid võimalusi erialase teabe ja ideede vahendamiseks, korraldada arhiivitöötajate erialast koolitust, stažeerimisi ja erialaste stipendiumide eraldamist, organiseerida konverentse, seminare ja õpikodasid, algatada õppe-, täiendus- ja koostööprogramme, väärtustada arhiivides tehtavat tööd avalikkuse ees ja kolleegiumisiselt, jagades tunnustust silmapaistvate töötulemuste eest audiovisuaalsete arhiivide töötajatele ning suurendada avalikkuse huvi ja teadlikkust audiovisuaalsete arhiivide kui oluliste hariduslike, ajalooliste ja kultuuriliste allikate vastu, toetada inimõiguste ülddeklaratsiooni 19. artikli põhimõtet informatsioonile, ideedele ja kunstiloomele vabast juurdepääsust ja väljendusvabadusest, rahuldamiseks üksikisikute ja inimühenduste sotsiaalseid, hariduslikke, kultuurilisi, demokraatlikke ja majanduslikke vajadusi.

Foto 3. Balti Audiovisuaalste Arhiivide Kolleegiumi töökoosolek Stockholmis 21. märtsil 2006. Dokumentide allkirjastamine Eesti saatkonnas (paremalt): Tedd Urnes, Piret Noorhani, Lasse Nilsson, Inga Vilcāne, Andris Kesteris, Lars-Gunnar Bengtsson ja Kristīne Pabērza. Juozas Markauskase foto.

Kolleegiumi liikmeks vastuvõtmist võib taotleda iga isik ja institutsioon, kes soovib arendada kolleegiumi eesmärkidega kooskõlas olevat tegevust, esitab kolleegiumi juhatusele juhatuse poolt kinnitatud vormis kirjaliku avalduse, milles kohustub täitma kolleegiumi põhikirja, ja tasub kolleegiumi üldkoosoleku poolt kinnitatud iga-aastast liikmemaksu. Liikmestaatused on: individuaalliige, kollektiivliige, auliige, toetajaliige. Informatsiooni liikmeks astumise tingimuste ja viiside kohta on võimalik leida organisatsiooni kodulehelt.

2006. aasta BAAKi seminar *Audiovisual Archives: Access and Service in the Public Interest* peetakse 21.–24. septembrini endises paigas – Riias Läti Televisioonis. Seminari teemadeks on audiovisuaalsed arhiivid kultuurilooliste, hariduslike ja ajalooallikatena, sõnavabadus, juurdepääs audiovisuaalsetele materjalidele ja nende taaskasutus ning audiovi-

Foto 4. Balti Audiovisuaalsete Arhiivide Kolleegiumi töökoosolekul Stockholmis 21. märtsil 2006. Ees (paremalt): Piret Noorhani, Inga Vilcāne, Kristīne Pabērza; taga: Juozas Markauskas, Lasse Nilsson, Tedd Urnes, Lars-Gunnar Bengtsson, Andris Ķesteris. Sven Tölpi foto.

suaalsete materjalide säilitamine, meediatootmine ja arhiveerimine. Taas on oodatud meediaarhiivide, riiklike arhiivide, muuseumide ja raamatukogude esindajad ning meediauringutega tegelejad. Samuti oleme huvitatud uutest aktiivsete BAAKi liikmete leidmisest.

Järgmiseks suureks väljakutseks BAAKile on eespool juba mainitud IASA aastakonverentsi korraldamine 2007. aastal. IASAgas osalenud BAAKi vastu on Läänes suur huvi. Ida-Euroopa näib ikka veel omavat külgetõmbejõudu kui vähetuntud regioon. Kuid üha enam räägitakse vajadusest tihendada koostööd geograafiliselt ja ajalooliselt kokkukuulvas Läänemere regioonis, samuti Balti (ja selle diasporaa) kultuuriruumis. Huvi meie ajaloo vastu on suur ja soov integreerida seda Euroopa omaga selgesti tuntav. Jääb ainult üle loota, et BAAK suudab olemasolevat potentsiaali koondada, rakendada ja suunata – meile kõigile huvi pakkuvast ja kasu toovast suunas.

VÕIM & KULTUUR 2

Koostaja ja toimetaja Mare Kõiva

<http://www.folklore.ee/pubte/eraamat/voimjakultuur2/>

Koostaja ja toimetaja: Mare Kõiva
Keeletoimetaja: Mare Kalda
Inglise keele toimetaja: Tiina Kirss
Makett ja kaas: Alo Paistik
Pilditöötlus: Andres Kuperjanov
HTML: Diana Kahre

ISBN 978-9949-586-83-7 (pdf)
ISBN 978-9949-418-53-4 (trükis)
DOI: 10.7592/VK2.2006
Tartu 2018

Trükis ilmunud: **Võim & kultuur 2**. Koostaja ja toimetaja
Mare Kõiva. Võim ja kultuur. Tartu 2006

E-raamatu valmimist toetas: EKKM14-344 Eesti keele, kultuuri ja
folkloori kasutusvaldkondade laiendamise ja tutvustamise elektroonilistel
infokandjatel.

© 2018 Eesti Kirjandusmuuseum
© 2018 Eesti Folkloori Instituut
© 2018 EKM FO rahvausundi ja meedia tööühm
© 2018 autorid